

บทความพิเศษ

ประสบการณ์การเป็นผู้บริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือด

รัชฎะ ลำกุล

หน่วยโลหิตวิทยา กองกุมารเวชกรรม โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

ผู้บริจาคโลหิต (blood transfusion donor) หลายท่านคงคุ้นเคยและทราบรายละเอียดในการบริจาคโลหิต หรืออาจมีประสบการณ์เป็นผู้บริจาคด้วยตัวเอง ในปัจจุบันวิทยาการทางการแพทย์ได้พัฒนาไปรวดเร็วมากทำให้ วิทยาการของการบริจาคโลหิตก้าวหน้าไปไกลถึงการเก็บเซลล์ต้นกำเนิดของเม็ดเลือด (hematopoietic stem cell collection) เพื่อนำมารักษาโรคหลายชนิดให้หายขาดเช่น hematologic malignancies, immunodeficiency diseases หรือ thalassemia/hemoglobinopathy เป็นต้น การเป็นแพทย์ทางโลหิตวิทยาจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพบผู้ป่วยเหล่านี้ รวมทั้งต้องให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกถ่ายเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดจนเป็นที่เข้าใจ เมื่อกล่าวถึงผู้บริจาคโลหิตและผู้บริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือด ผู้บริจาคมีความมุ่งมั่นที่ต้องการช่วยเหลือผู้ป่วยที่มีความจำเป็นต้องได้รับส่วนประกอบของเลือดหรือเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือด แต่ขั้นตอนในการปฏิบัติของทั้งสองวิธีมีความแตกต่างกันอย่างมาก ผมเป็นผู้หนึ่งซึ่งมีโอกาสได้เป็นผู้บริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดผ่านทางศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติสภากาชาดไทยซึ่งถือเป็นประสบการณ์สำคัญครั้งหนึ่งในชีวิต จึงขอเล่าประสบการณ์ ความรู้สึก ความประทับใจรวมทั้งข้อคิดสำหรับบุคลากรทางการแพทย์ที่ดูแลผู้ป่วยและผู้

บริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดเพื่อที่จะได้รับทราบถึงความรู้สึกต่างๆ ของผู้บริจาคเหล่านั้น

ความเป็นมาก่อนเป็นผู้บริจาค

สาเหตุที่ทำให้ผมไม่เคยบริจาคโลหิตมาก่อนเพราะผมเป็นคนที่ไม่ชอบถูกเจาะเลือดถ้าไม่จำเป็น แต่เมื่อ 8 ปีก่อน หลังจากผมได้กลับมาเป็นแพทย์ประจำบ้านต่อยอดสาขาโลหิตวิทยากุมารฯ ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า และได้มีโอกาสหมุนเวียนไปที่ห้องปฏิบัติการ HLA (human leukocyte antigen) จึงทำการตรวจดู HLA ของตนเอง รวมทั้งจัดเก็บเป็นข้อมูลของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ครั้งนั้นจำได้ว่ายังไม่มีการรวบรวมผู้บริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดกันอย่างแพร่หลายเหมือนในปัจจุบัน ในใจคิดว่าเจาะไปแล้วมีประโยชน์อะไรและตัวเราจะได้อะไรหรือไม่ ผมมีคำตอบในใจว่า อย่างน้อยอาจมีประโยชน์สำหรับญาติพี่น้องซึ่งในอนาคตไม่มีใครทราบว่า จะสัญญาคืนไหนป่วยและจำเป็นต้องได้รับเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดก็ได้ ทราบจนเมื่อประมาณ 3 ปีก่อน ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทยได้จัดให้มีการลงทะเบียนการเป็นผู้บริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดในคนไทยขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี ปัญหาใหญ่และเป็นข้อจำกัดของการปลูกถ่ายอวัยวะทุกชนิดคือการขาดแคลนอวัยวะหรือเซลล์ที่จะนำมาปลูกถ่ายเพราะโอกาสที่เซลล์จะเข้ากัน (HLA matching) มีเพียงร้อยละ 25 ในพี่น้องจากพ่อแม่เดียวกัน ฉะนั้นทางเลือกใหม่คือการหาเซลล์จากผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติ (matched unrelated donor, MUD)

ได้รับต้นฉบับ 15 กุมภาพันธ์ 2548 ให้ลงตีพิมพ์ 1 มีนาคม 2548
ต้องการสำเนาต้นฉบับติดต่อ รศ.นพ.รัชฎะ ลำกุล หน่วยโลหิตวิทยา
กองกุมารเวชกรรม โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ถ.ราชวิถี เขตราชเทวี
กรุงเทพฯ 10400

ก่อนหน้านั้นผู้ป่วยที่จะทำ matched unrelated hematopoietic stem cell transplantation ในประเทศไทยมักได้ MUD จากประเทศไต้หวันซึ่งมีมูลนิธิที่มีระบบบริหารจัดการเกี่ยวกับข้อมูลผู้บริจาคเป็นอย่างดีและมีจำนวนมาก ผมคิดว่าถ้าบ้านเรามีความพร้อมกว่านี้และทุกคนร่วมมือกัน ช่วยเหลือกันไม่ว่าจะป็นรัฐบาล กลุ่มแพทย์ พยาบาล นักเทคนิคการแพทย์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สามารถนำความรู้เพื่อเผยแพร่สู่ประชาชน อีกทั้ง มีเงินทุนที่จะรองรับค่าใช้จ่ายในการตรวจทางห้องปฏิบัติการ ประเทศไทยเราก็น่าจะมีจำนวนผู้บริจาคมากขึ้น รวมทั้งโอกาสที่จะพบ matched donor จะมากขึ้นตามลำดับ ผมได้ส่งข้อมูล HLA ของผมเก็บไว้ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเป็นเวลาเกือบ 5 ปี จนเมื่อมีการส่งข้อมูลให้ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย เพื่อรวมเป็นศูนย์กลางที่จะประสานงานเมื่อมีการเข้ากันได้ของข้อมูล และวันหนึ่งผมจึงได้รับแจ้งจากศูนย์ว่าผมมี HLA matched กับผู้ป่วยรายหนึ่ง จึงเป็นเรื่องที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่งที่มีโอกาสได้ทำบุญกุศลครั้งใหญ่

ขั้นตอนก่อนการเก็บเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือด

ทีมเจ้าหน้าที่จากศูนย์บริการโลหิตฯ ใส่ใจและให้บริการเกี่ยวกับขั้นตอนก่อนการเก็บเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดดีมาก ทั้งนี้ทั้งหมดอยู่ในความดูแลของท่านผู้อำนวยการศูนย์ฯ คืออาจารย์แพทย์หญิงรัชณี โอเจริญ และผู้ที่ผมจะลืมไม่ได้และต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูงคือคุณหมอมจจุฑาทิพย์ ฟองศรีธนซึ่งเป็นผู้ดูแลผมเป็นอย่างดี โดยส่วนตัวรู้จักและได้พบกันต่อเมื่อผมนำผู้บริจาคที่เป็นพี่น้องของผู้ป่วยที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า มาเก็บเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดที่ศูนย์ฯ หรือมีการประสานให้ทางศูนย์ฯ ช่วยมาที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเพื่อเก็บเซลล์จากสายสะดือ (cord blood stem cell collection) เพื่อตรวจหา HLA เทียบกับผู้ป่วยเด็กที่จำเป็นต้องได้รับเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือด การดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีของคุณหมอมจจุฑาทิพย์ นี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการที่ผมเป็น

แพทย์ เพราะทุกครั้งคุณหมอมจจุฑาทิพย์จะปฏิบัติกับผู้ป่วยโรคเหมือนกันหมดไม่ว่าจะเป็นใคร กรณีของผมมีปัญหาที่ผลการตรวจ liver function test ผิดปกติ คุณหมอมจจุฑาทิพย์เป็นคนที่พาผมไปปรึกษาศาสตราจารย์ นายแพทย์ยง ภู่วรวรรณ อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญโรคตับและทางเดินอาหารของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ด้วยตัวเอง และดูแลตรวจค้นทางห้องปฏิบัติการจนเป็นที่น่าพอใจและให้ความมั่นใจแก่ผมเป็นอย่างมากว่าจะไม่เกิดปัญหาใดๆ หลังจากการตรวจทางห้องปฏิบัติการทั้งหมดแล้ว ผมได้รับการตรวจร่างกายจากแพทย์ทางโลหิตวิทยาของโรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์ อุดมศักดิ์ บุญวรเศรษฐ์ ครั้งแรกรู้สึกชื่นๆ เพราะเป็นคนกันเองที่อยู่ในแวดวงโลหิตวิทยาด้วยกัน และใจจริงผมต้องการจะบริจาคแบบเจียบๆ แต่จนแล้วจนรอดอาจารย์อุดมศักดิ์ได้ไปเชิญศาสตราจารย์ นายแพทย์ธานีรินทร์ อินทรกำธรชัย หัวหน้าหน่วยโลหิตวิทยา มาช่วยชื่นชมและให้กำลังใจจนผมรู้สึกดีเป็นอย่างมาก จุดนี้เป็นจุดสำคัญอีกจุดหนึ่งซึ่งแพทย์ทุกท่านควรปฏิบัติตาม เพราะความศรัทธาและความมั่นใจของผู้บริจาคจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเขาเหล่านั้นได้รับการดูแลที่ได้อย่างจริงจังจากแพทย์ โดยสิ่งเหล่านี้สามารถสัมผัสได้ด้วยความรู้สึก แวดตา และการปฏิบัติของแพทย์ที่ดูแล หลังจากเสร็จสิ้นขั้นตอนต่างๆ แล้ว ทางศูนย์ฯ ได้กำหนดนัดวันเก็บเซลล์ ผมตัดสินใจที่จะบริจาคเซลล์แบบ peripheral stem cell collection ซึ่งต้องมีการฉีดยากระตุ้นเม็ดเลือดขาว (G-CSF) และรับประทานแคลเซียมเสริมเพื่อป้องกันภาวะ hypocalcemia แพทย์ทุกท่านที่ดูแลผู้ป่วยที่ต้องได้รับ G-CSF ต้องทราบดีถึงผลข้างเคียงของยาชนิดนี้ที่พบบ่อยคือการปวดกระดูก แต่แพทย์เราจะไม่ทราบว่าความรู้สึกจริงๆ ของการปวดกระดูกเป็นอย่างไร ผมได้มีโอกาสทราบความรู้สึกนี้อย่างถ่องแท้เพราะอาการนี้ได้ปรากฏแก่ตัวผมเอง วันแรกหลังการฉีดยาจะรู้สึกเป็นปกติธรรมดา แต่วันที่สองของการฉีดยาจะรู้สึกปวดเมื่อยเล็กน้อย มีอาการปวดเสียวบริเวณ

กระดูก ตำแหน่งซัดๆ จะเป็นมากบริเวณกระดูก sternum ต้นแขน ต้นขาและสะโพก วันที่สามอาการปวดจะมากขึ้นพร้อมกับไข้ต่ำๆ ครั่นเนื้อครั่นตัว อาการคล้ายไข้หวัด (Flu like symptoms) ผมนึกว่าตกอากาศอยู่ในใจว่าขณะนี้เม็ดเลือดขาวของเรากำลังเดินแถวออกมาจากไขกระดูกเต็มไปหมดแล้ว วันที่สี่อาการจะไม่แตกต่างไปจากวันที่สามเท่าไร อาการเหล่านี้เป็นอาการที่ไม่รุนแรง ถ้าได้นอนพักผ่อนอาการจะดีขึ้น เมื่อพูดถึงการฉีด G-CSF มีข้อคิดและประสบการณ์ซึ่งอาจนำไปใช้ประโยชน์ทางคลินิกได้คือการฉีดยา G-CSF ทั้งสี่วันของผมได้ผู้ฉีดที่ไม่ซ้ำกันเลย มีตั้งแต่ผมฉีดด้วยตนเอง พยาบาลกุมารฯ พยาบาลอายุรกรรม และพยาบาลโรงพยาบาลเอกชนซึ่งต้องขอขอบคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้ จากการฉีดยานี้ได้ความรู้ว่าขณะฉีดยาเข้าใต้ผิวหนัง ถ้าบริหารยาซ้ำๆ จะได้ผลดีและไม่รู้สึกเจ็บ แต่ถ้าฉีดเร็วไปแม้เป็นเวลาลึ้นๆ จะมีความรู้สึกเจ็บมาก ถ้าเลือกได้ เราทุกคนคงจะเห็นด้วยกับผมว่าน่าจะเลือกไม่เจ็บดีกว่า

ขั้นตอนขณะเก็บเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือด

คืนก่อนเก็บเซลล์เป็นคืนที่ผมพยายามเข้านอนแต่ห้าค่ำประมาณสี่ทุ่มเพื่อจะได้ตื่นเช้าด้วยความพร้อมที่จะไปเก็บเซลล์ เป็นความโชคดีของผมอย่างหนึ่งที่เส้นเลือดดำบริเวณข้อพับแขนทั้งสองข้างค่อนข้างใหญ่จึงไม่ต้องโดนใส่ central venous access ทาง jugular vein แต่แรกทางศูนย์จะจัดรถมารับแต่ผมขอเดินทางไปเองโดยได้รับการเอื้อเฟื้อจากคุณหมออัญชลี อร่ามเชียรธำรง กุมารแพทย์ทางโลหิตวิทยาของโรงพยาบาลนพรัตนราชธานีซึ่งในขณะนั้นเป็นแพทย์ประจำบ้านต่อยอดทางโลหิตวิทยา กุมาร โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าปีสุดท้ายและอาจารย์ภัสรา อาณัติ อาจารย์ภาควิชาพยาธิวิทยา วิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้าเป็นผู้ช่วยเหลือประสานงานและขับรถรับและส่งผมมาเก็บเซลล์ในครั้งนี้ ขั้นตอนแรกต้องไปที่ศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ก่อนเพื่อตรวจนับปริมาณเม็ด

เลือดขาวก่อนเข้าเครื่องเก็บเซลล์ และรอรถรับจากโรงพยาบาลไปที่ศูนย์บริการโลหิตฯ วันนี้เป็นวันที่ดีวันหนึ่งเพราะเป็นวันที่ศูนย์ฯ ทำพิธีสักการะท่านชิวโกมารภักดิ์ซึ่งแพทย์ชาวพุทธทุกท่านต้องรู้จักเพราะท่านเป็นหมอที่รักษาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผมได้มีโอกาสกราบสักการะท่านก่อนทำการเก็บเซลล์และอธิษฐานขอให้สำเร็จลุล่วงโดยไม่มีปัญหาใดๆ คุณหมอบุคลากรแพทย์และทีมให้การดูแลผมดีมาก อีกทั้งมีการถ่ายรูปก่อนและขณะเก็บเซลล์ไว้ สร้างความแปลกใจแก่ผู้ที่มาบริจาคโลหิตเล็กน้อยเพราะคิดว่าคนนี้ไม่น่าจะเป็นดาราแต่เหตุใดคนจึงมาขอถ่ายรูปคู่ด้วย ช่วงนี้เป็นช่วงที่ตื่นตื้นเล็กน้อย Donor ทุกคนต้องเข้าห้องน้ำให้เรียบร้อยเพราะไม่สามารถลุกไปที่ใดได้เป็นเวลาถึง 4 ชั่วโมง ผมต้องได้รับการแทงเส้นเลือดดำใหญ่ที่แขนทั้งสองข้างแต่ไม่รู้สึกเจ็บเพราะมีการฉีดยาชาที่บริเวณที่แทงก่อนโดยคุณพยาบาลที่เชี่ยวชาญ หลังจากนั้นเลือดของผมได้ไหลผ่านไปยังเครื่องปั่นแยกเซลล์ ระหว่างนั้นทุกคนได้เข้ามาคุยกับผมตลอดรวมทั้งคุณหมอบุคลากรแพทย์ที่มาให้ความรู้ในรายละเอียดด้านเทคนิคของเครื่อง สิ่งที่ผมกังวลกลัวจะเกิดอาการแทรกซ้อนมากที่สุดคือภาวะ hypocalcemia เพราะพบได้บ่อย และคุณหมอบุคลากรแพทย์ได้เตือนไว้ว่า donor ที่มาบริจาคมักมีอาการนี้และจะไม่ค่อยสบายคือปวดเมื่อยและเพลียหลังจากบริจาคเสร็จแล้ว ผมได้เตรียมรับมือปัญหานี้โดยรับประทาน calcium ตามที่คุณหมอบุคลากรแพทย์กำหนดและรับประทานขณะเก็บเซลล์ด้วย จึงพบแค่อาการชาอบๆ ริมฝีปากเท่านั้น การเก็บเซลล์ครั้งนี้ราบรื่นเป็นอย่างดี ไม่ต้องเก็บเป็นวันที่สองเพราะปริมาณเซลล์ต้นกำเนิดเพียงพอ ผลแทรกซ้อนหลังทำจะมีเพียงอาการปวดเมื่อยเล็กน้อยซึ่งจะหายไปเมื่อได้นอนพักเพียงหนึ่งคืน

ภายหลังการเก็บเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือด

หลังจากเสร็จสิ้นขบวนการเก็บเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดแล้ว จะรู้สึกอ่อนเพลียอยู่ประมาณ 1-2 วันทั้งนี้ขึ้น

กับสภาพร่างกายผู้บริจาค ผมได้พักผ่อนเต็มที่ที่หนึ่งคืนจึงรู้สึกดีขึ้น มีอาการปวดเมื่อยเล็กน้อยประมาณสองวันจึงกลับมาเป็นปกติ ทางศูนย์บริการโลหิตฯ ยังคงติดตามโทรศัพท์มาถามอาการและส่งแบบสอบถามมาให้ประเมิน

ข้อคิดเห็นและกิตติกรรมประกาศ

จากการเป็นผู้บริจาคเซลล์ต้นกำเนิดครั้งนี้ทำให้ผมทราบความรู้สึกและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการทางการแพทย์มากยิ่งขึ้น สำหรับความกลัวในการบริจาค เคยมีเพื่อนแพทย์ถามผมว่าไม่กลัวการฉีดยากระตุ้นเม็ดเลือดขาวจะทำให้ผมเป็น leukemia บ้างหรือ ผมตอบไปว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดโรคนี้มีหลายอย่างไม่ได้ขึ้นกับการฉีดยาอย่างเดียว ถ้าในร่างกายเรามี leukemic stem cell ไม่ได้จะได้รับยากระตุ้นหรือไม่ สักวันคุณก็จะเป็น leukemia จนได้ สุดท้ายนี้ ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าประสบการณ์ดังกล่าวอาจมีประโยชน์ต่อท่านผู้อ่านไม่มากนัก และผมคาดหวังว่าในอนาคตประเทศของเราจะมีความร่วมมือกันเพื่อให้มีการบริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดอย่างแพร่หลายเหมือนประเทศอื่นๆ การบริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดของผมครั้งนี้เกิดขึ้นได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่านซึ่งผมขอขอบพระคุณและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้คือคุณพ่อคุณแม่และครอบครัวของผม

ผู้สร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจมาตลอด อาจารย์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พลโทหญิง แพทย์หญิง ทิพย์ศรีไพศาล ผู้ซึ่งแนะนำและส่งเสริมให้เป็นกุมารแพทย์สาขาโลหิตวิทยา รวมทั้งปลูกฝังความคิดในการเป็นผู้ให้มาโดยตลอด รองศาสตราจารย์ พันเอก นายแพทย์ ไตรโรจน์ คุรุเวช รองศาสตราจารย์ พันเอก นายแพทย์ กิตติ ต่อจรัส ผู้ซึ่งคอยห่วงใยผมและช่วยเหลือผู้ป่วยแทนเมื่อผมต้องหยุดงาน ที่มาจากศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติสภากาชาดไทยนำโดยอาจารย์แพทย์หญิง รัชณี โอเจริญ แพทย์หญิง จุฑาทิพย์ ฟองศรีณย์ คุณพยาบาลและนักเทคนิคการแพทย์ คณะแพทย์จากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ อาทิเช่น ศาสตราจารย์นายแพทย์ ยง ภู่วรวรรณ ศาสตราจารย์นายแพทย์ ชานินทร์ อินทรกำธรชัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์นายแพทย์ อุดมศักดิ์ บุญวรเศรษฐ์ พี่ๆ น้องๆ จากโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า คือรองศาสตราจารย์ พันเอกหญิง ดร. อ้อยทิพย์ ณ ถลาง ผู้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับ HLA แพทย์หญิง อัญชลี อร่ามเชียรธำรง พันโทหญิง ภัสรา อาณัติพันธุ์หญิง อา รีย์ จรรยาธรรม ผู้ให้ความดูแลด้านธุรการต่างๆ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดในการบริจาคเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือดครั้งนี้